

Zlatí a Růžoví křižáci

MARX

ℵ

alef

ZLATÍ A RŮŽOVÍ KŘIŽÁCI

Zlatí a Růžoví křižáci

Německý mysterijní spolek
z konce 18. století

Arnold Marx

VOLVOX GLOBATOR

Arnold Marx

Die Gold- und Rosenkreuzer

© Arnold Marx, 1968
Translation © Pavel Krummer, 1999

ISBN 80-7207-261-7
ISBN 978-80-7511-241-5 (pdf)

Předmluva

Tato práce je od roku 1926 již třetí studií věnovanou rosikrucianství. Ve zmíněném roce totiž vyšel v Lipsku (Palaestra 152) spis R. Kienasta „Johann Valentin Andreae und die vier echte Rosenkreutzer-Schriften“ (J. V. Andreae a čtyři pravé spisy rosikrucianů). Po něm pak následovala kniha Will-Ericha Peuckerta „Die Rosenkreutzer“ (Rosikruciané), Jena 1928.

Tyto tři práce vznikaly úplně nezávisle na sobě: Peuckert byl na Kienasta upozorněn svými přáteli teprve po dokončení své knihy, která za vyšla, když byla vyhotovena podstatná část mé práce, a rovněž o Kienastovi jsem se prvně doslechl od Peuckerta. Jelikož se však oba ve svých spisech zabývají pouze staršími rosikruciany a takřka úplně ignorují řád Zlatých a Růžových křížáků z 18. století, shoduje se s nimi má práce jen tehdy, když se jedná o vzájemné prolínání celého rosikrucianského hnutí a jeho příbuznost s jinými duchovními směry.

Myslím si však, že zde budou mé výzkumy ostatními dvěma autory potvrzeny – ačkoliv co se jich týče, jeden druhému protirečí. Peuckert rosikrucianské hnutí skoro ztotožňuje s teosofií Jakoba Böhmeho; mimoto spatřuje předchůdce jeho reformačních myšlenek v Joachimovi z Fiore – a toto následnictví Joachimových proctví,¹ o jejichž velkém významu pro duchovní hnutí renesance a reformace hovořil již Burdach, je snad jediným podstatným východiskem, k němuž má bádání nedošla. V 18. století tento eschatologický moment svou živou sílu pochopitelně úplně ztratil.

Italský humanistický novoplatonismus nemá v této souvislosti pro Peuckerta žádný význam. Kienast naopak dokázal jeho rozhodující vliv a vyzdvihl silně do popředí věhlas Campanelly jakožto průkopníka ro-

¹ Jedná se o proctví o příchodu věku Ducha svatého, jehož začátek údajně spadá do 13. století. (Pozn. překl.)

sikrucíánského hnutí a naproti tomu se jen několikrát zcela povrchně zmínil o Jakobu Böhmovi.

Doufám však, že v druhém díle své práce dokáží, jak neodmyslitelná je Böhmeho teosofie, jakož i novoplatonismus od rosikrucíánské nauky. Když jsem pak souvisle sledoval cestu zpět k původní, židovské kabale a označil ji za vlastní kořen – byť zahrabaný hluboko v zemi a dosud čekající na odkrytí –, bylo tomu tak kvůli důrazu, jaký rosikrucíánství hojně klade na svou kabalistiku. Kienast ani Peuckert tento moment v žádném případě nerespektovali, a je možné, že já se nechal onou povrchní domněnkou ovlivnit až příliš silně.

PRVNÍ DÍL

Každému pokusu o sepsání historie rosikrucianů – nebo vůbec mysterijních spolků 18. století –, jsou kladeny do cesty velké překážky. Snad ani jedna část celé této problematiky nebyla dosud zcela vyřešena, tzn. všeobecně uznána. Ani původ a vznik této rosikrucianské tajné společnosti, která se sama označovala jako „řád Zlatých a Růžových křížáků“, ani její skutečný či domnělý zánik nelze z dostupných pramenů jednoznačně prokázat, a stejně tak i dnes se rozcházejí názory o jejich vlastních cílech a pozadí; krom toho je dosud naprosto nerozřešitelnou otázkou, zda byl tento řád jediným rosikrucianským sdružením, které v druhé polovině 18. století v Německu existovalo.

Je proto nutné kriticky prozkoumat každý jednotlivý bod – avšak k lůžovým archivům, jež jsou s největší pravděpodobností zdrojem ještě nevydaných a velmi poučných materiálů, autor přístup nemá. Určitou náhražkou jsou snad díla svobodozednářských badatelů, kterým bylo umožněno do jednotlivých archivů nahlédnout, ale ani jimi použitý materiál se nezdá odhalovat závoj vnitřní svatyně, takže nejhlubší tajemství zůstávají i nadále skryta.

A přece je možné alespoň v hrubých rysech sledovat souvislosti a vývoj tohoto pozoruhodného kulturního jevu, přičemž je pokus o profánní historický výklad ospravedlněn tím, že řád Zlatých a Růžových křížáků přesáhl hranice dané mysterijnímu spolku a zakrátko dosáhl skutečné moci v církevním, ba dokonce v politickém životě. Díky odmítnutí, kterého se mu dostalo, jakož i pro jeho pozitivní vliv z něj tehdy vyšly podstatné impulzy, zasahující i do duchovně-umělecké oblasti.

Ačkoli podnět k profánnímu výkladu dějin rosikrucianů stále dávají i tyto „světské“ skutečnosti, musí být ponechána spolku jako výchozí bod jeho mystická orientace. Výzkum by totiž v tomto směru neměl dojít k závěru, že všechny skutečnosti vypovídající o rosikrucianech jsou jen omylem a opomíjet v každém ohledu to podstatné. Chce-li k nim být spravedlivý, musí jejich cizím stanoviskům ponechat platnost jako všem ostatním, neboť sám není schopen vystoupat k mystickým výšinám ani sestoupit do okultních hlubin, a o to více si pak musí vzít k srdci Mefistofelovo varování „velkým pánům“:

Co nehmatáte, neznámo je vám,
co nechápete, pro vás neplatí,
co nespočtete, je vám prostě lží,
co nezážíte, sotva váhu má,
co nerazíte, věc vám neplatná.¹

¹ Přeložil O. Fischer.

1.

Rosikruciani přibližně do roku 1767

Starší rosikruciani

Polemické spisy o řádu Zlatých a Růžových křížáků se začínají objevovat teprve s rokem 1777, tedy v okamžiku, kdy dochází k jeho nadměrnému rozšíření. Jen v docela málo případech je možné vyvodit z těchto spisů závěry o předchozím vývoji, obzvláště o epoše před rokem 1767, kdy byla provedena první reforma. V mnoha z nich se podrobně vypráví řádová legenda o stvoření světa a historii až do roku 1614, ale zpráv o posledních 150 letech je nanejvýš poskrovnu. Významní představitelé řádu dokonce popírají svůj původ v bratrstvu rosikrucianů,¹ což je velice pozoruhodné, neboť za příval členů ze svobodozednářských kruhů řád vděčil listinami doložené skutečnosti, že jeho platnost byla potvrzena existencí již dřívějších rosikrucianů, zatímco všechny s řádem soupeřící mysterijní spolky, v první řadě tehdejší zednářské systémy, nemohly své domnělé vysoké stáří v žádném z bodů dokázat.² Nezvěstnost řádu v uplynulých desetiletích by zde mohla naopak hovořit spíše ve prospěch jeho ještě delšího trvání, protože proč by nemohl podobným způsobem skrytě působit také před krátkou periodou, trvající od

¹ „Die Pflichten der Gold- und Rosenkreuzer alten Systems in Junioratsversammlungen abgehandelt von Chrysophonem“ (Povinnosti Zlatých a Růžových křížáků starého systému na shromážděních juniorátu rozebrané Chrysophonem), Berlín 1782. První, nejdůležitější spisy starých rosikrucianů jsou v předmluvě, str. XVII, prohlášený za „částečně zcela podvržené, částečně dosti zfalšované“. Srv. též Joh. Sal. Semler, „Unparteiische Sammlungen zur Historie der Rosenkreuzer“ (Nestranné sbírky k historii rosikrucianů), sv. 1–4, Lipsko 1786/88, III. předmluva: „rosikruciani tohoto století... se veřejně zřekli oněch prvních listin bratrstva století minulého... přičemž svůj původ umisťují mnohem výše, dokonce až mezi takzvané Patriarchy.“

² Na pařížském konventu v roce 1785, který obeslal skoro všechny zednářské systémy, bylo za počátek svobodného zednářství určeno stvoření člověka.

roku 1614 do roku 1620, během níž se projevil na veřejnosti? Ne nadarmo ujišťovali po roce 1780 všichni jeho odpůrci, že tehdejší Zlatí a Růžoví křížáci neměli se svými předchůdci společného nic než jméno. Avšak pokud je tvrzení nezasvěcenců málo, dalo by se totéž vysvětlení z úst rosikrucianského „vrchního direktora“ (které má přirozeně opačný důvod, totiž že dřívější rosikruciani nebyli dostatečně bohurovní) s dostatečnou jistotou vysvětlit tím, že zde nebylo ani jednoho zaručeného svědectví o kontinuitě řádu z doby po prvním vystoupení rosikrucianů v roce 1614.

Těchto takzvaných „starších“ rosikrucianů se tu dotkneme jenom velmi krátce. Jejich historie, počínaje spisem „Kirchen- und Ketzerhistorie“ (Historie církve a kacířů)¹ Gottfrieda Arnolda, byla často a bez stranických předpojatostí od základu zkoumána a popisována; přesto badatelé ještě dnes zastávají v nejdůležitějších otázkách diametrálně odlišná stanoviska, a mělo by malý smysl chtít vyjádřit názor, který by, nevycházejíce z nového materiálu, stejně nic nevyřešil.

Skutečností bezesporu zůstává, že od roku 1614 se v různých tiskárnách objevilo anonymně několik spisů, jež oznamovaly existenci „Bratrstva velebného řádu R. C.“ a které byly v krátké době několikrát znovu vydány. Nejdůležitější z nich jsou „Fama Fraternalitatis“ a „Confessio Fraternalitatis“.²

Ve srovnání s mysterijními spolky 18. století velmi skromná legenda řádu vypravuje o Němci jménem Christian Rosenkreutz, narozeném v roce 1388, který se ve Svaté zemi, potom v Damašku, Egyptě a Fezu naučil tajným vědám. Po svém návratu vytvořil se sedmi žáky bratrstvo, jehož nejvyšším cílem byla světová reformace. Každoroční shromáždění ve spolkovém domě, „templum Sancti Spiritus“, měla sloužit k ujednocení bratrů, kteří byli jinak na cestách. Zakladatel také nařídil, aby po jeho smrti společnost působila ještě sto let tajně. Otec Rosenkreutz zemřel, když mu bylo 106 let, tzn. v roce 1494. Ale teprve o 120 let později, tedy právě v roce 1614, našli bratři ve staré budově Sancti Spiritus jeho hrob obklopený mystickými symboly a ukrývající záznamy o tajemstvích řádu.

Takovéto historické nálezy mají přirozeně vždy dokládat vyprávění, která je následují, a jsou obzvláště typická pro alchymistické publikace. Historie chrámu Sancti Spiritus velmi připomíná objevení Smaragdové desky, která je vlastně nejméně od 13. století, kdy žil Albertus Magnus,³

¹ 1729, díl IV., str. 947.

² Novotiskem vyšly oba tyto spisy stejně jako „Reformation“ a „Chymische Hochzeit“ ve sbírce „Geheime Wissenschaften“, I. svazek, v Berlíně roku 1913.

³ Je v ní uveden ještě „Monatsschrift für das Gesamtgebiet der Hermetischen Wis-

základní listinou všech alchymistických tajných spolků a jejíž vlastní, arabský původ byl zjištěn teprve v nedávné době skvělým výzkumem Julia Rusky, prezentovaným v knize „Tabula Smaragdina“ (Heidelberg 1926).

Smaragdovou desku tak prý našel velký kouzelník, který se rozhodl otevřít magicky střežený vchod do „temné komory“, v ruce starce (Herma) sedícího na trůnu.

Nejdůležitější slova „kamene“ zní: „Dolní je jako horní a horní jako dolní, aby byl proniknut zázrak jedné věci. A jako se všechny věci staly z jednoho, myšlením jednoho, tak vzniklo vše v tomto jednom, skrze přízpůsobení (adaptione)..., proto jsem nazýván Hermes Trismegistos,¹ neboť vlastním tři části filosofie² celého světa.“

senschaften in alter und neuerer Zeit Alchimistische Blatter“ (Měsíčník pro všechny obory hermetických věd starověku a novověku, Alchymistické listy), 1. ročník, č. 1, Berlín 1927.

¹ Tato postava je zřejmě splynutím řeckého Herma, který je totožný s egyptským, Osiridovi příbuzným Thotem, a bájného egyptského mudrce Herma, který byl v počátcích křesťanské církve pokládán za vynálezce hieroglyfů a matematické vědy. Srv. zde kromě Rusky: R. Pietschmann, „Hermes Trismegistos nach ägyptischen, griechischen und orientalischen Ueberlieferungen“ (Hermes Trismegistos podle egyptských, řeckých a orientálních tradic), Lipsko 1875, a P. Boylen, „Thoth, the Hermes of Egypt“, Oxford 1922. Dále R. Reitzenstein, „Poimandres“, Lipsko 1904, a Jos. Kroll, „Die Lehre des Hermes Trismegistos“ (Učení Herma Trismegista), Münster i. W. 1914.

V mysterijních spolicích 18. století nacházíme různé názory. I rosikruciani o něm hovoří jako o „druhém Hermovi“ v Egyptě a nazývají jej „učitelem skrytých a tajných věd“. „Freymaurerischen Versammlungsreden“ (Svobodozednářské promluvy), str. 220, „Compass der Weisen“ (Kompas mudrců), str. 32. Zednářské zdroje ho dělí na tři (kvůli pojmenování „trismegistos“); první Hermes: identický s Thotem, vynalezl vědu, umění a jména, druhý matematiku a hieroglyfy, třetí, rovněž trismegistos, byl obnovitelem všech těchto zapomenutých zázračných věcí. „Journal für Freymaurerei“ (Žurnál svobodného zednářství), I. roč., I. čtvrtletí, Vídeň 1784, str. 30. S různými výklady „tříkrát velikého, jemuž se má ve skutečnosti rozumět ryze v superlativu“, se lze setkat již u raných alchymistů, srv. Edmund O. von Liepmann, „Entstehung und Ausbreitung der Alchemie“ (Vznik a rozšíření alchymie), Berlín 1929, 226. O Hermovi (teologicky totožném s Nous, tamtéž 230) se později hovoří jako o Merkurovi = rtuti.

² Tři části filosofie jsou tři Pliniova umění, která mají největší moc nad lidskou myslí: náboženství, lékařství, matematika, podle 1. kap. XXX. knihy jeho „Dějin přírody“. Tato kapitola sehrála, snad právě v souvislosti se Smaragdovou deskou, velkou roli v alchymii a kabalou prostoupeném novoplatonismu renesance. Kabalista Agrippa z Nettesheimu na začátku svého velkého díla „de occulta Philosophia“ (česky „Okultní filosofie“, Trigon, 1992–96) (Liber I., kap. 2) hovoří o základu magie jako o fyzice, matematice a teologii; též Campanella hovoří, výslovně se odvolávaje na Plinia, o náboženství, lékařství a astrologii. (de sensu rerum et magia, Liber IV, Cap. 2). A skutečně, v této době byl dokonce k Pliniovi napsán obšírný komentář,

V případě rosikrucianů nezáleží ani tak na objasnění původního smyslu těchto slov, jako na zjištění, že „Deska“, v jiném smyslu vykládána jako nejdůležitější symbol křesťanského novoplatonismu, byla posvátným dokumentem středověké alchymie, „hermetického umění“, a dochovala se tak až do doby Zlatých a Růžových křížáků. Ve skutečnosti snad nikdy nebyla alchymie v mysterijních spolcích ztotožňována se „zlatodějným uměním“ nebo s přeměnou kovů vůbec. Když „Fama Fraternitatis“ horlí proti bezbožnému a prokletému „vyrábění zlata“ a uznává zlatodějně umění jen coby „přídavek“, který je nanejvýš jedním stupínkem dosažitelných znalostí přírody na cestě k Bohu, pak se alespoň v tomto vysvětlení poskytnutém veřejnosti nikterak neliší od pozdějších Zlatých a Růžových křížáků ani od jiných alchymistů.¹ Christian Rosenkruz se podobal Hermovi také v tom, že byl léčitелеm a dokonce z lékařského povolání učinil podmínku pro přijetí do bratrstva – což je zajisté míněno „mysteriálně“: stejně jako „byli léčiteli mnozí světci: Ježíš, Mithra, Isis a Asklépios“.² Pokud se jedná o lékařskou vědu, stavěl se řád příkře proti tehdejšímu směru, který se dosud pevně opíral o Galena, a hlásil se ke chvályhodnému příkladu Paracelsa, ačkoliv ten podle vlastních rosikrucianských zpráv s bratrstvem nespolutracoval. Je nad veškerou pochybnost, že řád, spatřoval-li svou úlohu ve vyléčení světa od napáchaných škod, vystupoval alespoň v přeneseném smyslu jako lékař. Následkem toho došlo roku 1614 k usmíření konfesí, alespoň protestantských, a rovněž v 18. století mohla tatáž věc znamenat pro mysticky založené povahy velice dobré posílení víry ve zjevení. Toto pojetí lékařství bylo vylíčeno vedle jiných spisů tiš-

přeložen a vytištěn ve IV. svazku „Agrippas magischen Werken“ (Agrippova magická díla), 3. vyd., Berlín 1916, str. 20.

Toto vydání obsahuje kromě „occulta philosophia“ v prvních třech svazcích, ve čtvrtém a pátém „tajuplné spisy Petra z Abana, Pictoria z Villingenu, Gerharda z Cremony, opata Tritheima ze Sponheimu, knihu Arbatel, tzv. sv. umění ducha a různé jiné“. Vedle onoho komentáře je pro rosikruciany obzvláště důležitý „Heptameron“ Petra z Abana, žijícího již v letech 1250–1319 (?). Je otázkou, zda Heptameron pochází od něho; vznikl však před rokem 1567, neboť v tomto roce s ním byla společně v Paříži vytištěna velice podobná sbírka magických děl, jako je ona výše jmenovaná z roku 1916; srv. zde zejména dr. B. Beyer, „Das Lehrsystem der Gold- und Rosenkreuzer“ (Učební systém Zlatých a Růžových křížáků), Lipsko-Berlín 1925, str. 244.

¹ Srv. podrobnou stať o Jakobu Böhmovi a spirituální alchymii v 5. kapitole.

² August Horneffer, „Symbolik der Mysterienbünde“ (Symbolika mysterijních spolků), str. 94. Podobně však mluvil již Campanella: „Všichni kněží Antiky bývali lékaři těla i duše, jako Orfeus, Trismegistos, Zamolsi, Pýthagorás a kněží Izraele.“ (de sensu IV, 16).

těným překladem satiry Itala Trajana Boccaliniho „Reformatio totius mundi“.¹

Bohužel jsou všechny skutečné údaje o starších rosikrucianech nespolehlivé stejně jako zprávy o jejich následovnicích; pokoušeli se například zmíněný italský překlad vydávat za vlastní dílo; také používali k propagandě zjevně nepravdivé tvrzení, že jsou jejich spisy tištěny v pěti jazycích. Při opakovaně vyjadřovaném, tvrdě antipapežském stanovisku je o to více udivující, že byli podezíráni z jezuitismu traktátem, který vyšel v Praze už v roce bitvy na Bílé hoře.²

Předtím, v roce 1616, vyšel ale ještě jeden spis, „Chymische Hochzeit Christiani Rosenkreutz“ (Chymická svatba Christiana Rosenkreutze), jehož autorem byl známý luteránský teolog Johann Valentin Andreae, jak krátce nato sám přiznal. A tím nastaly těžkosti. Většina badatelů totiž zastává názor, že Andreae sepsal i ostatní spisy a vymyslel tak a v podstatě probudil k životu bratrstvo rosikrucianů, které nikdy neexistovalo, a to buď s opravdovým záměrem uskutečnit tím své, později ve „Fraternitas Christi“ sledované cíle, nebo naopak, aby se vysmál tehdejší všeobecné zálibě v tajném spolkaření. „Chymische Hochzeit“ by potom byla napsána buď proto, že ho zklamal výsledek jeho poctivých záměrů a chtěl se od svého vlastního výtvoru odvrátit, nebo aby naprosto srozumitelně poukázal na nesmyslnost prvních spisů, jejichž vlastní účel byl všeobecnou lehkověrností zvrácen v opak.³ K těmto v obou případech zvláštním hypotézám, které po dlouhou dobu platily za nesporné, se ještě v nedávných letech hlásili nejskvělejší badatelé, mezi nimi Wolfstieg, Joachimsen a Hermelink.⁴

¹ Cechovní učenci jsou v tomto spise povoláni k loži nemocného století a každý navrhuje jiný, přirozeně bezvýsledný prostředek léčby.

² Už titul tohoto spisu dost napovídá: „Rosa Jesuitica, oder Jesuitische Rottgesellen, das ist eine Frag, ob die zween Orden der genandten Ritter von der Heerscharen Jesu und der Rosenkreuzer ein einziger Orden sey, darinnen der Ursprung aller beeden Orden, auch ihr thun und vorhaben klärlich für Augen gestellet wird, von J. P. D.“ (Rosa Jesuitica, nebo jezuitský oddíl, to jest otázka, zda jsou dva řády jmenovaných rytířů zástupů Ježíšových a rosikrucianů jedním jediným řádem, v němž jest původ všech obou řádů, též Vám učiněno a k zamyšlení jasně před oči postaveno od J. P. D.), srv. Kopp, II, 121.

³ Andreae by autorství na jiných spisech nikdy nepřiznal (jinak by také o tomto problému nebyla nikdy řeč), možná se ale později sám celkem pokleslý vyslovil o „špatné a vykřičené komedii“ rosikrucianů. Snad jím byl v této věci ovlivněn i Komenský.

⁴ Wolfstieg: „Ursprung und Entwicklung“, I. 89; Joachimsen: „J. V. Andreae und die evangel. Utopie“ (J. V. Andreae a evangelická utopie) v „Zeitwende“, 2. roč. 1926, str. 635.

Katsch naproti tomu, snad jako první badatel po Semlerovi, zastával opačný názor; Kvacala s Waitem došli k těmž výsledku.¹

Tím však zůstává otevřena otázka existence bratrstva i eventuálních, s ním bezprostředně souvisejících předchůdců. Naproti tomu je jisté, že se po roce 1614 označovaly za rosikrucíány některé osobnosti, mezi nimi osobní lékař císaře Rudolfa II. Michael Maier – sice žádný příznivec Paracelsa, zato vášnivý alchymista, jehož spisovatelská plodnost byla v tomto oboru značná.²

Snad s jeho přispěním došla zvěst o rosikrucíánech do Anglie, a zatímco po roce 1620 – pravděpodobně následkem válečných zmatků – řád v Německu beze stopy zmizel, tam a v Nizozemí se udržel ještě po dlouhou dobu.³ Tato perioda se všeobecně označuje jako perioda „prostředních rosikrucíánů“; jejich nejdůležitějšími stoupenci jsou slavný fyzik Robert Fludd a sběratel starožitností Elias Ashmole, který hrál rovněž roli v událostech předcházejících svobodnému zednářství.

Pozdější 17. století bylo pro Německo dobou vzniku „jazykových společností“,⁴ z nichž první, „Fruchtbringende Gesellschaft“ (Plodná společnost) či „Der teutsche Palmbaum“ (Německý palmový strom) byly založeny už v roce 1617, ale svého vrcholu dosáhly teprve v poslední čtvrtině století. V roce 1680 čítaly přes 800 členů. Již tato sdružení znala rozdíl mezi „přijatými“ a „zapsanými“ členy, což je, jak se později ukázalo, typické dělení pro mysteriální spolky (u nichž se pak jednalo o exoterické a ezoterické bratry). Znala „zasvěcování“, jemuž předcházela „zkouška“, odznaky a takzvaná hesla, vedle toho však ještě tajeně mnohoznačné „průpovědi“. V roce 1643 byla v Hamburku založena Phil-

¹ I. Kvacala: „J. V. Andreä's Antheil an geheimen Gesellschaften“ (Podíl J. V. Andreae na tajných společnostech), Jurjew 1899. Waite str. 199 – Podrobný přehled názorů dosavadních badatelů (Wolfstieg, Joachimsen a Waite nejsou jmenováni) u Peuckerta 400 a Kvacaly 10. Peuckertovým záměrem je dokázat Andreaeovo autorství. Podle R. Kienasta: „Joh. Val. Andreae u.d. 4 echten Rosenkreuzerschriften“ (Joh. Val. Andreae a 4 pravé rosikrucíánské spisy), Lipsko 1926, pocházejí knihy kromě „Chymische Hochzeit“ z kruhu Andreaeových tübingských přátel.

² Srv. Kopp, II, 341 a d.

³ Také veliký učenec a lékař Helmont byl podezírán z členství a v roce 1630 v Mecheln postaven před soud. Srv. Franz Strunz, „Joh. Bapt. v. Helmont (1577–1644)“, Lipsko a Vídeň 1907, str. 10. Pravděpodobně však rosikrucíánem nebyl. Srv. na str. 19, pozn. 2, dopis od Leibnize, kde ale jde o Helmonta mladšího.

⁴ Srv. k následujícímu nejlépe Wolfstieg, „Ursprung und Entwicklung“, I, 158, jakož i Keller, „Akademien, Logen und Kammern des 17. und 18. Jahrh.“ (Akademie, lóže a komory 17. a 18. stol.), 1912; tentýž „Comenius und die Akademien der Naturphilosophen des 17. Jahrhunderts“ (Komenský a akademie přírodních filozofů 17. stol.), 1895; dále „Die Großloge Indissolubilis“ (Velkolóže Indissolubilis), 1908 (též s vyobrazením Komenského alchymistických ilustrací a j.).

lipem ze Zesenu, jenž byl předtím v Nizozemí členem stejnojmenného spolku, „Rosen-Gesellschaft“ (Společnost růží). Pozdější, spolu nesouvisející zprávy o „posledních pravých rosikrucianech“ (k nimž se hned vrátíme), odkazují všechny na Nizozemí nebo Hamburk. Tyto společnosti určitě přestovaly alchymii,¹ a nemůže být pochyb o tom, že se tu v jistém smyslu jedná o „rosikrucianská“ sdružení. Jak dalece však souvisejí se skutečným bratrstvem rosikrucianů nebo se Zlatými a Růžovými křižáky? Přesto je třeba uvážit, že Jan Amos Komenský vydával své knihy, zanícené tímž duchem, opatřené symbolicko-alchymistickými ilustracemi a často se symbolem růže, že jeho syn byl členem výše zmíněné „Rosen-Gesellschaft“ a že se na druhou stranu alchymistům a obzvláště Famě Fraternitatis rosikrucianů, zlepšujících svět, hořce vysmál ve svém satirickém a autobiografickém spise „Labyrinth světa a ráj srdce“ (1623).² Podobný případ nacházíme u Leibnize, jenž byl v roce

¹ Srv. pak v 5. kapitole vývody o učebních znacích velkolóže Indissolubilis.

² Novotiskem vyšel v Jeně 1908, kap. XII a XIII (čes. vyd. 1998, NLN). K přibuznosti snah Komenského a rosikrucianů se ještě dostaneme. Nechtěl proto snad napadnout cíl, nýbrž jen formu zveřejnění, zvláště považoval-li rosikrucianské bratrstvo z r. 1614 za mystifikaci.

Je třeba se také zmínit o knize Thomase Campanelly, „Von der Spanischen Monarchy / Erst vnnd ander Theyl... nun erstlich auss dem Italianischen (darin es / vnnd zwar allein geschrieben / bey etlich wenigen verborgen gewesst)... vnnd zum zweytenmal fleißig vbersehen / gebessert / auch mit dem andern Theyl vermehret 1623.“ (O španělské monarchii / první a druhý díl... nyní poprvé z italštiny (v níž byl / a to jediné v ní napsán / u několika málo uchovávan)... a podruhé pilně přehlédnut / vylepšen / též rozšířen o druhý díl roku 1623). V tomto (ander Theyl: Anhang der Spanischen Monarchi Campanellae) „druhém díle: Dodatku španělské Monarchii Campanelly“ nalézáme věty, které označují rosikrucianské spisy jako „fantasma“ a – vědomou – hříčku, jíž se nechalo publikum svést (str. 48). Kienast, který chce, jinými argumenty a spoléhaje na výzkumy Kvacaly, prokázat, že vlastním vůdcem rosikrucianského hnutí byl Campanellou silně ovlivněný Christoph Besold, nalézá potvrzení pro svou domněnku „ve způsobu, jakým se (Besold!) v »doslovu« ke svému překladu (Španělské monarchie) vyjádřil o rosikrucianské otázce. Tak může vlastně hovořit jen tehdy, je-li sám citovaným autorem (rosikrucianských spisů).“

Přitom je však třeba si uvědomit jedinou věc. Besold sám chtěl „druhý díl“ či „dodatek“ (proč Kienast na str. 132 a 150 neustále hovoří o „doslovu“?) rozhodně určit za dílo Campanelly. Italské vydání „Monarchie“ vůbec neexistuje, asi však mají tento „Apendix“ s citovaným místem (srv. vydání z r. 1640, str. 398 a z r. 1686, str. 447) všechna vydání latinská. Většina Campanellových spisů ale především nevyšla v originálním italském jazyce, nýbrž byla vydána někým jiným v latině, (srv. I. Kvacala, „Ueber die Genese der Schriften Thom. Campanellas“ (O genezi spisů Thomase Campanelly, Jurjew 1911), neexistuje tedy žádný důvod považovat latinská vydání za překlady z němčiny, které by omylem převzaly „druhý díl“. Na druhé straně se musí přihlídnout k tomu, že v 1. vydání z roku 1620 ještě chyběl. A stejně tak v roce 1620 už Besold vydal „své“ rosikrucianské bratrstvo v šanc a v roce 1623 už tedy nebyl nějaký závažnější důvod pro sestavení dodatku jako v roce 1620. – Muselo by být vyšetřeno, o jakou předlohu se latinská vydání opírala (Kvacala, str. 28, zjis-

1666 členem alchymistického sdružení v Norimberku, stále ještě považovaného za „rosikrucíánské“.¹ Později ale v často citovaném dopise napsal, že i přes horlivé pátrání nemohl nikdy najít ani jednoho rosikrucíána, a pochybuje proto o jejich existenci.²

Skutečně pak existuje jediná zpráva, z níž lze možná usoudit na přetrvání bratrstva v Německu, v už tak velmi skeptickém spise „Nothwendigen Unterricht vom Goldmachen“ (Nezbytné poučení o výrobě zlata) svobodného pána Wilhelma von Schroedera, zveřejněného roku 1684: „Ani nevím, co o Fratribus Rosae Crucis říci a soudit. Musím věřit, že za svůj původ vděčí nějakým rozumným a v přírodě zkušeným filozofům; přikláním se však k názoru, že později si tento titul přivlastnila kdejaká cikánská lůza a podváděla počestné lidi, a to vím pak příliš dobře.“

To je vše, o čem jsme se dosud dozvěděli. I Waite se domnívá, že „mlčení na skrytém nebi německého adeptství trvalo až do roku 1710, kdy se ze svatých kruhů vynořil Samuel Richter se zasvěceným jménem Sincerus Renatus.“

Sincerus Renatus

Knih tohoto slezského kazatele „Die wahrhaftte und vollkommene Bereitung des philosophischen Steins der Bruderschaft aus dem Orden des Gilden- und Rosenkreuzes denen Filiis Doctrinae zum Besten publiciret von S. R. d. i. Sincerus Renatus“ (Pravdivá a dokonalá příprava filosofického Kamene bratrstva řádu Zlatého a Růžového Kříže synům Zákona ku prospěchu publikována S. R. tj. Sincerm Renatem) však ještě podle všeho není počátkem nové epochy řádu v tom smyslu, že by byl od tohoto okamžiku zahájen jeho pravidelný, již nepřerušovaný vývoj.³ Pokud by snad zde někdo chtěl i přesto spatřovat počátek nových rosikrucíánů, bylo by to hlavně proto, že nehledě k následnému

til několik opisů). Pak teprve by se dalo něco říci o autentičnosti „druhého dílu“ a eventuálně o případných důvodech Besolda.

¹ Buhle to popírá.

² „Fratres Roseae Crucis fictionis fuisse suspicor quod et Helmontius mihi confirmativ.“ Dopis pochází z roku 1696 (Semler, IV, 54; Murr, 18; Buhle, který cituje ještě jiná vyjádření, 273).

Leibnizův, skeptický postoj vůči alchymii vychází najevo též v „Nouveaux essais sur l'entendement humain“, kniha V., kap. 19: „deux sortes de vision également dangereuses, l'une des enthousiastes (náboženské blouznění), l'autre des alchimistes“ (francouzské vydání Paula Janeta, Paříž 1900, druhé vydání, str. 475). V téže kapitole se Leibniz obrací proti neblahým proroctvím Komenského.

³ Nettelbladt (517) je téhož mínění: „Společnost německých Zlatých a Růžových křížáků se vytvořila nezávisle na nich (S. R.), i když ne bez jakékoliv souvislosti, neboť na tom měli někteří z nich podíl...“

vůbec prvnímú znovuoobjevení se řádu, nebylo dříve zlato nikdy spojováno s růží a křížem, od této chvíle však zůstalo natrvalo k názvu připojeno.

V knize Sincera Renata jde však o více než změnu názvu, řád byl podle něj rozdělen na dvě větve: Růžový Kříž a Zlatý Kříž, jejichž znaky či klenoty jsou v prvním případě kříž zelený a v druhém kříž červený. O důvodu tohoto dělení se však vůbec nezmiňuje, přestože by mohl mít velice hluboký smysl. Waite¹ našel v poznámkách jednoho „téměř neznámého“ francouzského rituálu „Fres Rose Croix autrement les Adeptes“ závěry, podle nichž měl být obnovený řád Princes chevaliers de Rose-Croix rozdělen do dvou kategorií podle obou tříd rosikrucianské vědy: Velké mysterium, Kámen mudrců, je Jedno, ale dvojí povahy, teologické (= teosofické) a filosofické.² Filosofický Kámen poskytuje časné štěstí a odhaluje nejhlubší tajemství přírody, teologický však vede člověka od hříchu a zkázy k úplné svatosti, která jej podle zákona milosti uzpůsobuje k věčnému životu a vede k nejvyššímu tajemství vrozeného božství. Většina bratrů časným dílem opovrhne, obě větve však hájí, jelikož je přece nutné, aby byly uznávány. Starý pozdrav zněl: „Ave Frater“, na nějž se odpovídalo „Roseae Crucis“, a pouze členové obou tříd k tomu přidávali: „et aureae Crucis“. U Sincera Renata je uveden pozdrav „Ave Frater“ – „roseae et aureae“ – „Crucis“, a oba doplňují: „Benedictus Dominus Deus noster qui dedit nobis signum.“ Nelze z toho snad usoudit, že autor byl o řádu spraven jen přibližně a jeho vlastní smysl vůbec nepoznal? Můžeme to vytušit i z některých částečně si protirečících zákonů.³ Nejnápadnější na tom je samozřejmost, s níž se na nejrůznějších místech předpokládá, že všichni bratři (jejichž počet byl stanoven na 63) vlastní Kámen mudrců a „velký Elixír“. Jistě, žádný mysterijní spolek by nikdy nepřipustil, aby jeho nejvyšší členové nevlastnili poslední tajemství, ale rozmanité klauzule – ať už jde o to, že učňové nemají doufat v okamžité úspěchy, nebo že předpokladem úspěchu je dokonalá nezištnost a nejhlubší zbožnost, nebo uvádění důkazů

¹ Str. 396.

² Úplně stejné dělení bylo také používáno už v první polovině 18. století jednou „odnoží“ anglického zednářství; kolem roku 1741 vzniklý stupeň Royal Arch (nejdříve jako vrchní útvar mistrovského stupně, později samostatně) předepisuje jako program „prací“: dělení zednářství na operativní (manuální a scientifické) a spekulativní. (srv. Otto Henne am Rhyn: „Das Buch der Mysterien“ (Kniha mysterií), St. Gallen 1869, str. 220.)

³ Tak se praví na jednom místě: „Imperátor, jemuž jest bratrstvo podřízeno, bude nyní zvolen doživotně, poté co dříve vládl 10 let“ – a na dalším: „Imperátorem má být vždy nejstarší bratr.“

za pomoci bible a historických příkladů¹ či nakonec zákaz spatřovat v této věci hlavní úkol spolku – takovéto klauzule dávají i přes všechny chemické recepty stále najevo, že aniž by to bylo na škodu ostatnímu duchovnímu úsilí, patřila materiální přeměna kovů k cílům, a nikoliv k vlastnictví spolku. Podle Sincera Renata však každý bratr hned po svém přijetí obdržel dostatečné množství Elixíru, aby si pojistil život na 60 let, načež i Kámen má pak jeden druhému předávat, „aby se neřeklo, že jest tento tak velký dar prodejný za peníze“, perly a drahokamy nesmějí být zhotovovány nad přirozené (což asi znamená: únosné) množství a Kámen šesté projekce může být předepisován jen nemocným bratrům, nikoliv cizím lidem. Přesto ale stále zbývá možnost, že Sincerus Renatus, přesvědčený alchymista, v řád věřil a domníval se, že jej také z nějakého zdroje dobře zná a že se chtěl prokázat znalostí zákona, jakož i receptem uvedeným na začátku svého spisu ucházet o členství. Nelze z toho soudit, míní Waite², že dokumenty ukradl nebo že jejich zveřejněním pozbyl něčí důvěry. Nebylo by mu to nic platné, naopak by tím mohl vše ztratit. Z toho pramenící Waitova hypotéza, že se jedná o náborový spis zasvěceného bratra, se však zdá být vratkou vzhledem ke skutečnosti, že by asi sotva bylo v moci řádu žadatelům o přijetí příslibený Kámen ihned vydat.

Ale i tak je možné z knihy snadno usoudit, že přibližně ve stejné době se nově či znovu organizovalo bratrstvo Zlatého a Růžového Kříže se stanovami, jež byly oproti „Fama Fraternitatis“ a „themis aurea“ Michaela Maiera³ velmi pozměněny. Zda bylo toto sdružení vlastní kolébkou rosikrucianů pozdějšího 18. století, přesto zůstává, jak jsme již uvedli, velmi pochybné, vlivy a souvislosti tu však na druhé straně určitě existují.

Imperátoři, Hermann Fictuld a „Pražský rituál“

Kromě skutečností pořízených Sincerem Renatem žádná jiná zpráva, vztahující se k „řádu“, o němž se zmiňuje jeho kniha, neexistuje. Během první poloviny 18. století se však v různých spisech setkáváme se čtyřmi,

¹ Budíž poznamenáno, že tento dnes směšně vypadající argument se ve stejné nerovnováze nalézá také u Semlera: „Z historického hlediska se můžeme dopočítat stovek let, že tu a tam se znalost tohoto umění vyskytovala; alespoň v posledních 600, 700 letech existovali majitelé tohoto umění...“ („Unparteiische Samlungen zur Geschichte der Rosenkreuzer“, oddíl 4, 1788, str. 32).

² Str. 412.

³ Jeho zákony byly: 1. bezplatně léčit nemocné, 2. nenosit žádný zvláštní kroj, nýbrž šatit se dle mravů země, 3. jednou ročně se shromažďovat v Templum Sancti Spiritus, 4. vybírat si vhodného následníka, 5. slovo R. C. má být pečetidlem a heslem, 6. bratrstvo má zůstat 100 let skryto.

a k tomu povětšinou současně fungujícími „imperátory“ rosikrucianů, o nichž bližší vysvětlení bohužel nikde nemáme a kteří se přirozeně navzájem vylučují – leda že by tehdy existovalo několik spolu nesouvisejících, či dokonce konkurenčních rosikrucianských spolků. Jedná se o tyto imperátory:

1. Imperátor *Fraternitatis Roseae Crucis* Johann Carl z Frisau, jenž kolem roku 1730 opatřil komentářem a mnoha poznámkami údajně sto let staré alchymistické dílo.¹

2. Abraham van Brüin z Hamburku², jenž byl prý posedlý sbíráním pravých rosikrucianských spisů a dopisů od členů, roztroušených až v Persii. Byly psány německy, holandsky i latinsky a nesahaly dále než do 16. století. Budiž zvláště zdůrazněno, že „*Erzählung aus dem Reiche der Geister*“ (Vyprávění z říše duchů) neodporuje pozdějším spisům. Brüin neměl být pouze posledním imperátorem, nýbrž posledním pravým rosikrucianem vůbec. Jeho smrt spadá do let 1745 až 1750.

Dokazuje-li tato „autentická zpráva“ vůbec něco, pak nanejvýš to, že novější rosikruciané nejsou bezprostředními následníky těch dřívějších, pravděpodobně zde ale došlo k záměně s „*Rosen-Gesellschaft*“.

3. Friedrich Stein, imperátor *Fraternitatis Roseae et Aureae Crucis* z Utrechtu, který napsal druhý ze spisů, pocházející údajně z let 1722–26 a zveřejněný v roce 1788 pod názvem „*Dreyzehn geheimen Briefe von dem großen Geheimnisse des Universals und Particulars der goldenen und Rosenkreuzer*“ (Třináct tajných dopisů o velkém tajemství univerzálním a partikulárním Zlatých a Růžových křižáků).

4. Imperátor Tobias Schulze z Amsterdamu, který měl působit ještě kolem poloviny 18. století. V roce 1769 jej pak vystřídal Kiesewetter (a to podle sdělení jeho údajného pravnuka, okultně-teosofického spisovatele Carla Kiesewettera).³

V podstatě by Schulze Steinovým následníkem být mohl, ale nějak se nedaří nalézt spojitost s pozdějšími Zlatými a Růžovými křižáky; existuje jedna mylná Kiesewetterova a následně Abafiho hypotéza, že

¹ Srv. o něm nejl. Semler III. 109, který ho považuje za císaře rosikrucianů na počátku století. O knize jím okomentované „*I. G. Toeltii, weltberühmten Philosophi coelum reseratum alchymisticum*“ (I. G. Toeltia, světoznámého filozofa coelum reseratum alchymisticum), Erfurt 1737, bude ještě řeč.

² Jediná zpráva o něm se nalézá v „*Deutschen Zuschauer*“, svazek šestý, 1787, str. 203: „*Authentische Nachricht von den eigentlichen Grundsätzen der wahren Rosenkreutzer, und wo sich die Originalnachrichten davon befinden*“ (Autentická zpráva o vlastních zásadách pravých rosikrucianů, a kde se o nich nalézají originální zprávy).

³ V tomto bodě se o něho opírá též Abafi, „*Die Entstehung d. neuen Rosenkreuzer*“ (Vznik nových rosikrucianů), v „*Bauhütte*“, Frankfurt n. M. 1893, str. 81.

se od těchto holandských teozofů s vysloveně mysticko-protestantským zaměřením oddělila kolem roku 1760 katolická skupina. Nuže ať už to byl tento řád či jen jeho větev, která se stala historicky zřejmou dík potyčkám, jež kolem ní nastaly v poslední třetině století, lze jeho vývoj každopádně sledovat jen nezávisle na těchto „císařských“ legendách.

Všechny zprávy o počátcích organizace řádu poukazují na Hermanna Fictulda, jehož skutečné jméno bylo Johann Heinrich Schmidt¹; jeho ranější spisy nemají pouze alchymistický, nýbrž i magicko-kabalistický obsah s nijak zvlášť silně zdůrazněným náboženstvím. Ale teprve v „Aureum Vellus“², datovaném rokem 1747 a vyšlém v roce 1749, hovoří na dvou místech o „společnosti Zlatých a Růžových křížáků“, dědictví rytířů Zlatého rouna po bitvě v Nancy, a následně také ve všech jeho pozdějších spisech hraje řád určitou roli. Kolem roku 1747 pravděpodobně přišel Fictuld poprvé do styku se spolkem, který do té doby působil zcela tajně a jemuž pak vytvořil první organizaci, pakliže ovšem z vlastní pohutky nespojil dva osvědčené názvy. V každém případě se prvním zárodkům příliš nedařilo. Nettelbladtem³ zveřejněný manuskript, který se stal později ve svobodozednářském systému „Klerikátu“ známým jako Ravenův, uvádí, že Fictuld nejdříve ve svých odpovědích na Ravenovu žádost o přijetí neustále psal o nějakém „neznámém sdružení“. Za rosikrucíánské je poprvé označil v roce 1776 (!).

Dále Abafi⁴ nalezl v jednom maďarském archivu písemný doklad „člena pražského Assemblée“ z roku 1761, který pod názvem „Aureum Vellus seu Iunioratus Fratrum Roseae Crucis“ obsahuje rituál, statuta a jmenný seznam bratrů; Abafi ho označuje za nejdůležitější zdroj⁵ pro tuto první periodu. Jsou zde však doslovně opsána Fictuldova slova o založení společnosti! Jelikož měla být dále každých 10 let prováděna

¹ Nettelblatt, 766.

² „Aureum Vellus oder Goldenes Vlies das ist verhoffte Entdeckung was dasselbige sey? durch Hermann Fictuld“ (Aureum Vellus neboli Zlaté rouno, tj. odhalení Hermanna Fictulda co toto jest), Lipsko 1749. Je pozoruhodné, že se Gotthard Frieder Stender později v podrobném spise „Wahrheit der Religion wider den Unglauben der Freygeister und Naturalisten“ (Pravda náboženství proti nevěře volnomyšlenkářů a naturalistů), Mitau & Hasenpoth 1772, str. 8, zmiňuje o svobodozednářské tradici, která je „stejného původu jako řád Zlatého rouna“.

³ Str. 531.

⁴ „Entstehung der neuen Rosenkreuzer“, 82.

⁵ Ovšemže je mimořádně důležitý, jeho pravost potvrzují také údaje Nettelbladtovy a Fictuldova kniha, ale bohužel Abafimu uniklo, že s těmito pražskými statuty rosikrucíánů téměř doslovně souhlasí francouzská statuta „philosophes inconnus“ (o nichž bude ještě řeč) a bez nahlédnutí do originálů obou těchto listin lze přirozeně zjistit hůře, než by snad bylo možné v jiném případě, která z nich byla předlohou té druhé.

reforma řádu, která byla také skutečně v roce 1767, jakož i 1777 provedena, může být rok 1757 klidně považován za vlastní rok založení nového řádu.

Ve statutech se na některých místech objevuje náznak příbuznosti se Sincerm Renatem, třeba jako zákaz přijímat členy náboženských, obzvláště mnišských nebo příbuzných společností.

Pokud však vůbec tato organizace navázala na nějakou jinou, zdá se jí být mnohem spíše řád imperátora z Frisau, jelikož nejvyšší třída sedmidílné hierarchie sestává ze 77 mágů a ono sdružení obsahovalo stejný počet bratrů, tvořící zde ovšem celý řád. Císař,¹ který zde má k ruce navíc ještě vicecísaře, se zdá tím více pocházet z cizích kruhů, proto také nelze pochopit jeho význam a ani není v hierarchii nijak uváděn. Pouze vicecísař, Dux De Medina Coeli in Madrid, je v ní zmiňován rovněž pod mnohem skromnějším titulem „nynější nejvyšší řádový správce v Madridu“. A skutečně, v řádových záznamech z let 1767 a 1777 už není o císaři žádná zmínka.²

Statuta ostatně vykazují místa, která si jasně odporují, především v případě stavby přísné hierarchie a neomezeného počtu členů.³ Dále je zde i přes skutečnost 77 Magis implicate přiznáno, že řád nevlastní Kámen mudrců. Na jedné straně mají být pro „naši společnost“ navrhováni ctnostní milovníci chemie (§23), potom má ale bratr, který přivede své dílo k dokonalosti, též písemně vyrozumět všechny představitelů kolonií (§27) a část výtěžku dát patronu (§28) – což se opět moc dobře neshoduje s §30, kde je řečeno, že třetina se má použít na církevní stavby, školy a jinou dobročinnost, další třetina se má pak darovat chudým a poslední třetinu si má vlastník ponechat. Stejně tak je důrazně řečeno, že tajemství zlatodějněho umění se má učňům odhalit teprve po dvou až třech letech nebo ještě později (!) a tito se musí nejdříve „dopracovat k jádru věci zdlouhavou praxí“. Dále je zde oproti konfesionální toleranci Sincera Renata (neřku-li antipapežskému posta-

¹ Rozuměj imperátor. (Pozn. překl.)

² Ovšem v jednom rukopisně dochovaném katechismu z pozdější periody řádu se praví: „...že R. K. bratři jsou roztroušeni po celé Zemi, a přece již nejsou spolu jako jedna lóže a mají jen jeden Imperát (= imperátora).“ Beyer str. 56.

³ Jedná se o sedm tříd: 1. 77 mágů, kteří vlastní velký Kámen a tajemství všech tajemství. 2. 700 členů majorátu, „Philosophi majores primarii“. 3. 900 Philosophi maiores simpliciter taliter dicti et secundarii. 4. 3000 Philosophi minores magorum. 5. 1000 (tedy méně než ve vyšším stupni) Adepti exempti, „kteří v bratrstvu nezamýšlejí postoupit výše“, což je velice zajímavé s ohledem na „exemptní patent“, o němž se později zmíníme a jenž vytvořili Zlatí a Růžoví křižáci, jejichž stupeň Adeptus exemptus znamená něco zcela jiného (viz str. 58). 6. 1000 učňů, kteří ještě nedokončili žádné dílo bez poučení vyšších bratrů. 7. „Nedávno přijatí, kteří teprve musí pronikat do jádra věci zdlouhavou praxí.“

vení starých rosikrucíánů) ostře zdůrazněn katolický charakter – nikoliv však náboženské naladění: Kandidát má před přijetím, stejně jako každoročně v den své recepce, nechat sloužit v kostele mši (§14 a 19) – přičemž ovšem zůstává otázkou, zda katoličtí autoři statutů mysleli na nesmyslnost těchto zásad v případě jiných vyznání, neboť výslovně se zakazuje jenom přijímání deistů¹ a pohanů, zatímco doslovně mohou být „ve výjimečných případech vpuštění Židů pro respekt ke starému židovskému Zákonu“ (§4). V tomto bodě se dal rád později zcela jiným směrem a přijímání Židů příkře odmítl. Se zřetelem na organizaci lze už v tomto dokumentu rozpoznat nejdůležitější momenty pozdějšího vývoje: totiž že každá třída má zvláštní kroužek, a také snad nejpodivuhodnějšího ustanovení řádu: bratři se mezi sebou nemají znát (§11). Doslovně to přirozeně dodržováno nebylo², ale je jisté, že toho bylo později přinejmenším v obdivuhodné míře dosaženo.

V této době, tedy před rokem 1767, rád ještě jako takový nehrál v alchymistických a mystických kruzích vcelku nijak výraznou roli; ještě v roce 1767 došlo k tomu, že v alchymistickém spise adepta Hermanna Fictulda, žijícího ve Švýcarsku, byli rosikrucíáni zmiňováni nejmenovaně,³ a jedinou, před tímto rokem první velké reformy hmatatelnou událostí bylo zrušení pražského kroužku v roce 1764 a potrestání tří vůdců šesti lety žaláře. Ale už tady, poprvé, kdy se rád veřejně objevil, je prokazatelná spojitost se svobodným zednářstvím: nejenže pražský kroužek nesl zednářské jméno lóže „U černé růže“, nýbrž do něj patřili též někteří členové pražské svobodozednářské lóže „U tří korunovaných hvězd“. Rušící dekret hovoří o „úhelném zednářství“ a 8. října 1766 ještě jednou vyšla úřední vyhláška proti „takzvanému bratrstvu svobodných zednářů – rosikrucíánů“.

¹ Tam stojí „teistů“, přesto jde určitě o záměnu s „deisty“.

² Též §24 výslovně stanovuje: Ti, kdo se spolu znají, měli by se stýkat častěji.

³ „Kurze Nachricht vom Auro Potabili, nebst gründlicher Untersuchung und deutlicher, doch philosophischer Anweisung, wie zur großen Universalmedizin oder sogenannten Stein der Weisen zu gelangen, von einem Liebhaber der Chymischen Grundmischung“ (Krátká zpráva o Auro Potabili, i s důkladným výzkumem a zřetelným, přesto filosofickým návodem, jak dosáhnout velkého univerzálního léku neboli takzvaného Kamene mudrců, od jednoho milovníka chymického mísení). Lipsko 1767, str. 18.

2.

Německé svobodné zednářství, ilumináti a rosikruciani do roku 1782 - jejich vzájemný styk

Zednářství přibližně do roku 1765

V tomto roce došlo k rozhodujícímu odvrácení německého svobodného zednářství od principu náboženské tolerance a dosud převládající humanistické ideje k přísnějšímu církevnictví a mysticismu. I když „Eleusinie“, kronika z roku 1802, ve své chronologické tabulce pro rok 1766 uvádí „zavedení intolerance do zednářství“,¹ není význam tohoto roku zjevně rozhodující, neboť se jedná o pozvolný sled událostí, který započal už dříve a ke svému konci dospěl až mnohem později.

Výzkumy původního zaměření anglického svobodného zednářství na počátku 18. století nejsou ještě u konce a ujednocení se v této otázce asi v dohledné době nemůžeme očekávat, a ani se tak nestane, dokud má svobodné zednářství pro své bratry v jistém smyslu náboženský význam, tzn. dokud mají myšlenky, jež ovládají právě platnou přítomnost, jako u jiného náboženství, zachovávat svou legitimitu v souladu s domněle vyjádřenou vůlí zakladatele.

Různý výklad ve věci náboženského stanoviska ve skutečnosti připouští už zakládající listina vlastního svobodného zednářství, anglická „Konstituční kniha“ z roku 1717 ve své hlavní části, „starých povinnostech“ („old charges“).² Hned první povinnost „o Bohu a náboženství“ začíná: „zednář jest svým určením povinen naslouchat mravnímu zákonu, pokud Umění správně rozumí“, „he will never be a Stupid Atheist nor an Irreligious Libertine“. V 18. století nikoho nenapadlo toto „Libertine“ překládat jako „zpuštělák“. Výraz³ se uplatňuje od dob reformace

¹ I, 89.

² Podrobný soupis různých pojetí se nalézá u Roberta Fischera, „Die alten Pflichten“, 3. vydání, Berlín 1919, str. 15.

³ Srv. Wolfstieg, „Philosophie“, II, 44.

zejména v Nizozemí a Francii, kde Kalvín v roce 1544 zveřejnil spis „Contre les Libertins“, ale v Anglii tak byla kolem roku 1700 nazývána zcela výslovně panteistická sdružení kolem Tolanda, a církevní reakce je přirozeně rozšířila na všechny deistické volnomyšlenkáře. Možnost, podle níž je toto slovo ještě v dnešním smyslu používáno pro „mohocks“, ony do lepších stavů náležející hochy, kteří ohrožují celou ulici, byla uznána teprve v 19. století, čímž byl podsunut význam, ve „starých povinnostech“ úplně nesmyslný.

Možná je dnes těžké vymezit hranice jednotlivých úseků zdánlivě pomalého a pravidelného toku anglické osvětové filosofie, skutečnost je však taková, že každý krok musel být vybojován. Dřívější průkopníci pokroku se zastavovali na každém kroku a raději se přidružovali k reakci, než aby šli dále s bývalými spolkovými soudruhy. Collins, Tindal, Chubb a zvláště Toland se svým spisem „Christianity not mysterious“ (1696) zašli i pro mnohé přesvědčené deisty příliš daleko; fronta, která se proti nim vytvořila, byla tak široká, že zasáhla i parlament a postavila Tolanda před soud.

Přitom však, praví-li se v Konstituční knize „that religion in which all Men agree“ (toto náboženství, na němž se všichni shodují) a „universal and catholic religion“ (všeobecné a katolické náboženství), k němuž náležejí všichni zednáři, pak i zakladatelé svobodného zednářství zdá se odstranili alespoň věci specificky křesťanské. Kniha pak pokračuje nesporně s plným uvědoměním si tohoto dovětku. Proto jsou odjakživa z lóží vytěšňovány všechny náboženské a všechny vnitro i vněpolitické rozepře, obzvláště však „od doby reformace v Británii čili od chvíle odloučení jejích národů od společenství s Římem“. Tato zášť vůči papežství, která je sama o sobě úplně zbytečná a historicky přirozeně zcela bezdůvodná, mohla mít jen ten smysl, že ublížila katolíkům a umožnila touto oklikou platnost testového zákona také ve svobodném zednářství. Z druhého vydání Konstituční knihy z roku 1738 bylo toto místo vyškrtáno, jelikož hrozba obnovení stuartovské vlády se zdála být dočasně zažehnána, aby bylo později při jejím znovunastolení a snad i kvůli nezměněnému nepřátelskému postoji římské kurie opětně doplněno.

Přímo na tomto proměnlivém stanovisku je možné pochopit, do jaké míry byla z politických důvodů do anglického zednářství zavedena konfesiálnost a jak se stalo náboženství bezmála politikou. V Německu, kde politické zájmy ještě takříkájíc vůbec neexistovaly, mohlo být sice svobodné zednářství založeno na téže deistické ideji humanity, avšak aby při nejlepší vůli zůstalo stále stejnou dcerou mateřské lóže, musely se podle toho vytvořit zásadně jiné poměry.

Opačně se to má s francouzským vlivem na německé zednářství. Také zde sice neměli pochopení pro skutečné pozadí tamějšího hnutí, tedy vě-